

УДК 37.013.42:378.22.00189

Г 67

Ніна ГОРДІЄНКО

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО РОБОТИ З СІМ'ЯМИ

У статті представлено окремі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів у вищому педагогічному навчальному закладі до роботи з різними категоріями сімей, проаналізовано значення міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків при вивченні фахових дисциплін, окреслено значення інтерактивних технологій у навчальному процесі.

Ключові слова: професійна підготовка, теоретичні і практичні аспекти професійної підготовки соціальних педагогів, міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки, інтерактивні технології.

Постановка проблеми. Одним з провідних завдань вищих навчальних закладів, що готують майбутніх соціальних педагогів, виступає забезпечення якості професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери на рівні міжнародних вимог, відображених у Болонській декларації, здатних компетентно розв'язувати соціально-педагогічні проблеми в усіх типах та видах навчально-виховних установ і закладів.

Розгляд соціально-педагогічної діяльності з позиції її практичної спрямованості дає підставу визначити групи об'єктів роботи соціального педагога, серед яких особливе місце посідає сім'я. Фундаментальні зміни політичних, соціально-економічних умов життєдіяльності громадян України за роки незалежності разом зі значним позитивом призвели водночас до серйозних матеріальних, господарсько-побутових, психолого-педагогічних, правових та медичних труднощів, що спонукало загострення багатьох суперечностей у сім'ї, особливо відбилося на становищі дітей та їх вихованні.

© Гордієнко Ніна, 2014

Свідченням цього є зростання кількості дисфункціональних сімей, які внаслідок об'єктивних та суб'єктивних чинників не здатні повною мірою реалізовувати свій потенціал, передусім виховну функцію, що, безумовно, торкається специфіки первинної соціалізації дітей з цих сімей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошуки шляхів допомоги сучасній сім'ї у реалізації її життєво важливих функцій були і залишаються об'єктом пильної уваги багатьох як вітчизняних, так зарубіжних науковців і практиків. Важливим кроком у цьому напрямі є, безперечно, і наукові розвідки щодо удосконалення професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з різними категоріями сімей. Так, зокрема, питання загальної підготовки студентів до професійної педагогічної діяльності висвітлені у працях таких науковців, як Л. Вовк, В. Гриньова, М. Євтух, І. Зязюн, В. Сластьонін, Г. Троцько та ін.; орієнтація майбутнього педагога на ціннісну взаємодію із сім'єю стала об'єктом пильної уваги І. Власюк; підготовка майбутніх педагогів до роботи з батьками школярів – предмет вивчення П. Блонського, І. Гребеннікова, Г. Селевко, О. Сухомлинської, Н. Стрельнікової та ін.; різні аспекти професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з молоддю та членами їхніх сімей висвітлені Т. Жаровцевою, А. Капською, І. Козубовською, Л. Коваль, Н. Комаровою, Л. Міщик; специфіку організації роботи з неблагополучними та неповними сім'ями розглядають О. Арсеньєва, О. Гуляр, Т. Гущина, І. Трубавіна тощо.

Аналіз та узагальнення сучасної психолого-педагогічної літератури засвідчує, що у ній відсутнє комплексне висвітлення теоретико-практичних засад професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з різними категоріями сімей. Водночас у сучасних умовах розвитку українського суспільства усе ще залишається актуальною проблема професійної підготовки фахівців до роботи з сім'ями як рівноправними учасниками соціально-педагогічного процесу, врахування соціальними педагогами у цій роботі специфічних особливостей сім'ї як інституту первинної соціалізації особистості.

Метою статті є висвітлення окремих теоретичних та практичних засад професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з різними категоріями сімей у педагогічному університеті.

Підготовка соціальних педагогів у педагогічних вищих навчальних закладах України до роботи з різними категоріями сімей здійснюється з урахуванням актуальних проблем сучасних українських сімей, державної сімейної політики України, вітчизняного та зарубіжного досвіду соціально-педагогічної роботи з сім'ями на основі впровадження сучасних технологій навчально-виховного процесу відповідно до державних нормативних документів – Освітньо-кваліфікаційні характеристики (ОКХ) та Освітньо-професійні програми (ОПП) підготовки соціального педагога, в яких визначається нормативний зміст навчання, відображаються цілі освітньої та професійної підготовки фахівця, вимоги до його компетентності, інших соціально важливих властивостей і якостей, встановлюються вимоги до змісту, обсягу, рівня освітньої та професійної підготовки.

Аналіз чинних навчального плану та навчальних програм професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів уможливило, з одного боку, окреслити зміст теоретичної і практичної підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери до роботи з різними категоріями сімей, а з іншого – обґрунтувати можливості та доцільність здійснення навчально-виховного процесу на основі принципів системності, наступності, інтегративності, з максимальним урахуванням міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків при викладанні соціально-педагогічних дисциплін.

З огляду на те, що професійна підготовка майбутнього фахівця соціальної педагогіки передбачає озброєння його як теоретичними знаннями, так і формування у нього практичних умінь і навичок роботи з сім'єю, увесь цей процес представлено двома складовими – теоретичною і практичною.

Міждисциплінарна інтеграція змісту вищої педагогічної освіти у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з різними категоріями сімей значною мірою зумовлена багатоаспектністю освітньо-виховного впливу сім'ї на розвиток і соціалізацію особистості дитини, сприяє формуванню цілісного уявлення про сім'ю та особливості взаємодії з нею. Так, зокрема, перше знайомство з окремими теоретичними аспектами взаємодії соціального педагога з сім'єю, батьками дітей, актуалізація цієї роботи в діяльності соціального педагога відбувається уже на першому курсі при вивченні таких дисциплін, як “Педагогіка”

(цикл професійно-орієнтованої підготовки), “Вступ до спеціальності”, “Основи соціалізації особистості”, “Етнопедагогіка” (цикл професійно-практичної підготовки). На цьому етапі важливо цілеспрямовано акцентувати увагу майбутніх фахівців на значенні соціально-педагогічної роботи з сім’єю, спиратися на міждисциплінарні зв’язки з метою актуалізації як опорних знань студентів, так і формування у них внутрішньої мотивації до опанування теоретичного матеріалу.

Базовою навчальною дисципліною підготовки соціальних педагогів до роботи з різними категоріями сімей є соціальна педагогіка. З огляду на важливість соціально-педагогічної роботи з сім’єю, в курсі соціальної педагогіки виокремлено тему “Сім’я як об’єкт соціально-педагогічної роботи”, у процесі вивчення якої майбутні фахівці розглядають такі питання, як типологія сімей, методи та форми взаємодії соціального педагога з сім’єю, види сімейних конфліктів, пріоритети державної політики щодо підтримки сім’ї тощо. Отримані студентами знання з курсу соціальної педагогіки виступають суттєвим підґрунтям для вивчення такої фундаментальної дисципліни, як “Технології соціально-педагогічної роботи”, метою якої є засвоєння студентами знань теоретичних засад технології соціально-педагогічної роботи, типологій соціальних технологій і на основі цих знань формування умінь у сфері діагностико-прогностичної, організаційно-регулятивної, соціально-профілактичної, соціально-реабілітаційної, контрольної-координаційної діяльності соціального педагога тощо. Ґрунтовні знання особливостей соціально-педагогічних технологій, їх структури, основних завдань та етапів реалізації, а також сформовані вміння і навички щодо застосування їх у практичній діяльності є запорукою ефективної професійної роботи соціальних педагогів з сім’єю.

Зміст та логіка навчальної дисципліни “Технології соціально-педагогічної діяльності” максимально враховує можливість реалізації міжпредметних та внутрішньопредметних зв’язків перспективного і ретроспективного характеру. Програмою означеної дисципліни передбачено вивчення такої теми, як “Методика і технології роботи соціального педагога з сім’єю” (зокрема, ознайомлення студентів з такими її аспектами, як характеристика методів діагностики сім’ї, типовий алгоритм технології соціально-педагогічної

роботи з сім'єю, особливості соціально-педагогічної роботи з різними типами неблагополучних сімей та сім'ями групи ризику тощо).

Актуалізація опорних знань студентів з курсу “Соціальна педагогіка”, зокрема повторення матеріалу, що стосується професійних функцій та ролей соціального педагога, об'єктів соціально-педагогічної роботи, типології сімей тощо (міжпредметні зв'язки), і з курсу “Технології соціально-педагогічної діяльності” таких питань, як типовий алгоритм соціально-педагогічної технології, методи діагностики у соціально-педагогічній роботі, технології реалізації комунікативної, реабілітаційної, профілактичної тощо функцій, технології консультування та соціально-педагогічної терапії (ретроспективні внутрішньопредметні зв'язки), дає змогу активізувати процес опанування теми “Методика і технології роботи соціального педагога з сім'єю”. Так, наприклад, при вивченні питання “Особливості соціально педагогічної роботи з різними типами неблагополучних сімей та сім'ями групи ризику” передусім необхідно з'ясувати, реалізація яких функцій соціально-педагогічної діяльності (і чому) буде переважати у роботі з неблагополучними сім'ями і у роботі з сім'ями групи ризику. Опанування цього питання передбачає з'ясування специфіки роботи соціального педагога з сім'ями алко- та наркозалежних, конфліктними сім'ями та неповними, прийомними і дистантними сім'ями тощо.

При ознайомленні студентів з темою “Технології соціального супроводу та соціального патронажу сімей” важливо диференціювати особливості взаємодії фахівця з сім'єю залежно від того, що він здійснює – патронаж чи супровід сім'ї, акцентувати увагу на сутності роботи соціального педагога на кожному з етапів взаємодії з сім'єю у рамках патронажу і супроводу, особливостях реалізації організаційно-координаційної функції. Варто наголосити і на тому, що вивчення майбутніми соціальними педагогами означеної теми буде слугувати вагомим підґрунтям для засвоєння такого важливого навчального курсу, передбаченого державним стандартом підготовки соціальних педагогів, як “Соціальний супровід сім'ї”.

Актуальною складовою професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з сім'єю є озброєння їх знаннями щодо особливостей реалізації технологій соціально-педагогічного сімейного консультування і формування у них умінь здійснювати консультативну бесіду. При цьому викладач може спиратися на

знання студентами специфіки комунікативних технологій, отримані при вивченні навчальної дисципліни “Основи красномовства” (міжпредметні зв’язки) та навчальних тем, що стосуються технологій реалізації комунікативної і соціально-терапевтичної функції в діяльності соціального педагога (ретроспективні внутріпредметні зв’язки при вивченні дисципліни “Технології соціально-педагогічної роботи”).

Розглядаючи практичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з різними категоріями сімей, вважаємо за доцільне більш детально зупинитися на значенні інтерактивних технологій навчання у вищій школі, які сприяють розвитку таких якостей майбутнього спеціаліста, як відповідальність, колективізм, співробітництво, взаємодопомога та ін. Інтерактивні технології, які передбачають групову діяльність студентів, володіють цілою низкою переваг у порівнянні з традиційними методами навчання у ВНЗ, оскільки побудовані на основі активної взаємодії студента з навчальним оточенням та навчальним середовищем, що дає можливість майбутньому фахівцеві більш цілеспрямовано працювати з інформацією, здійснювати особистісний вибір, самостійний пошук подолання певних соціально-педагогічних проблем, інтегрувати засвоєний досвід тощо. У процесі спільної діяльності групи проблеми розв’язується більш коректно й ефективно: менше помилок, вища інтенсивність мисленнєвої діяльності учасників, більш об’єктивна участь викладача як посередника між навчальним матеріалом і студентами [1].

На сьогоднішній день у ВНЗ усе більшої популярності набуває застосування методу кейсів (case study), відомий у вітчизняній освіті як метод ситуативного навчання на конкретних прикладах [5]. Цінність кейс-методу полягає в тому, що він одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при розв’язанні заданої проблеми, дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів, а також вдало поєднує навчальну, аналітичну і виховну діяльність, що, безумовно, є ефективним шляхом реалізації сучасних завдань професійної підготовки соціальних педагогів.

Ситуаційні вправи, виступаючи вагомим педагогічним інструментом у процесі професійної підготовки, допомагають майбутнім соціальним педагогам глибше зрозуміти навчальну тему, отримати

грунт для перевірки теорії, дослідження ідей, виявлення закономірностей і взаємозв'язків, формулювання гіпотез; поєднувати теоретичні знання з реаліями життя, перетворювати абстрактні знання на цінності і вміння практичної діяльності [6].

Висновки. Організація професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з різними категоріями сімей у педагогічному ВНЗ повинна передбачати тісний взаємозв'язок між теоретичним навчанням і формуванням практичних умінь і навичок із застосуванням найефективніших форм та методів організації навчально-виховного процесу. Подальших наукових розвідок вимагає такий аспект професійної підготовки соціальних педагогів до роботи з сім'ями, як місце та роль науково-дослідницької і волонтерської діяльності студентів у цьому процесі.

Література

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А.А. Вербицкий. – М. : ИЦ ПКПС, 2004. – 84 с.
2. Гордієнко Н.В. Особливості роботи соціальних педагогів з сім'ями трудових мігрантів та підготовки фахівців до цієї діяльності у педагогічному університеті / Н.В. Гордієнко, А.Ю. Ізотова // Наукові записки. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин : Ніжинський НДУ ім. М. Гоголя, 2009. – № 6. Ч. 1. – С. 154 – 158.
3. Жаровцева Т.Г. Міждисциплінарна інтеграція змісту педагогічної освіти як умова підготовки студентів до роботи з сім'єю / Т.Г. Жаровцева // Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського : зб. наук. праць. – Одеса, 2005. – Вип. 3 – 4. – С. 53 – 61.
4. Поліщук В.А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : монографія / В.А. Поліщук ; за ред. Н.Г. Ничкало. – Тернопіль : ТНПУ, 2006. – 424 с.
5. Сурмін Ю.П. Метод аналізу ситуацій (Case study) та його навчальні можливості. Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології : монографія / Ю.П. Сурмін. – К. : МАУП, 2005. – 431 с.
6. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи [Текст] : навч. посібник для вузів / Т.І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.

Гордиенко Нина. *Некоторые аспекты профессиональной подготовки социального педагога к работе с семьями.* В статье представлены отдельные аспекты профессиональной подготовки социальных педагогов в высшем педагогическом учебном заведении

к работе с разными категориями семей, проанализированы возможности междисциплинарных и внутрипредметных связей при изучении базовых дисциплин, очерчено значение интерактивных технологий в учебном процессе.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, теоретические и практические аспекты профессиональной подготовки социального педагога, межпредметные и внутрипредметные связи, интерактивные технологии.

Hordienko Nina. Some aspects of the professional training of social pedagogues for work with families. The article presents some aspects of the professional training of social pedagogues in higher pedagogical educational institution for work with different groups of families. The value of interdisciplinary relations in the process of professional disciplines study is analyzed, as well as the importance of usage the interactive technologies in the educational process is outlined.

Key words: professional training, theoretical and practical aspects of social pedagogues training, interdisciplinary relations, interactive technologies.